

Kompetensiyaga asoslangan ta'lim va PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish

Ma'mura Oman-qizi Musurmonova
Soliha Normuhammad-qizi To'ychiyeva
Shahrisabz davlat pdagogika insituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompetensiyaga asoslangan ta'limning mazmun-mohiyati hamda PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning funksional savodxonligi, tanqidiy va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda PISA usullarining o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, dars jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asosida PISA tipidagi topshiriqlardan foydalanishning samarali metodlari, ularning ta'lim sifati va natijadorligiga ta'siri ko'rib chiqilgan. Maqolada o'quvchilarning hayotiy vaziyatlarda bilimlarni qo'llash, muammoni hal etish va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiyaga asoslangan ta'lim, PISA, funksional savodxonlik, integratsiya, ta'lim sifati, tanqidiy fikrlash, kreativ yondashuv, xalqaro baholash dasturi, innovatsion metodlar, o'quv jarayoni, kompetensiya, muammoli vaziyatlar

Integrating Competency-Based Education and PISA Tasks into the Educational Process

Ma'mura Oman-kizi Musurmonova
Soliha Normuhammad-kizi To'ychiyeva
Shahrisabz State Pedagogical Institute

Abstract: This article discusses the essence of competency-based education and the pedagogical importance of integrating PISA tasks into the educational process. The study analyzes the role of PISA methods in developing students' functional literacy, critical thinking, and logical reasoning skills within the modern education system. Furthermore, effective methods of using PISA-type tasks based on a competency-based approach during lessons and their impact on the quality and effectiveness of education are examined. Particular attention is given to developing students' abilities to apply knowledge in real-life situations, solve problems, and make independent decisions.

Keywords: competency-based education, PISA, functional literacy, integration, quality of education, critical thinking, creative approach, international assessment

program, innovative methods, educational process, competency, problem-solving situations

Kirish. Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonida ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablar qo'yilmoqda. Endilikda o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarni egallashi yetarli emas, balki ularning kundalik hayotda uchraydigan muammolarni hal qila olish, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va amaliy vaziyatlarda bilimlardan samarali foydalanish kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan kompetensiyaga asoslangan ta'lim yondashuvi zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol ishtirokchiga aylantirib, unda hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv ta'lim jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, ijodkorligi, kommunikativ qobiliyati hamda muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltiriladi. Ayniqsa, xalqaro baholash dasturlari, jumladan PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotlari ham aynan o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda bilim va ko'nikmalarni qo'llay olish darajasini aniqlashga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish hamda xalqaro standartlarga mos ta'lim muhitini yaratishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois bugungi kunda umumta'lim maktablarida kompetensiyaga asoslangan ta'limni PISA talablari bilan uyg'unlashtirish dolzarb pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada kompetensiyaga asoslangan ta'limning mazmun-mohiyati, PISA topshiriqlarining o'ziga xos jihatlari hamda ularni o'quv jarayoniga samarali integratsiya qilish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribalar va amaliy yondashuvlar asosida ta'lim samaradorligini oshirishga oid tavsiyalar yoritiladi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim va PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish masalasi so'nggi yillarda pedagogika sohasida keng tadqiq etilayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur mavzu yuzasidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirish hamda xalqaro baholash dasturlariga mos ta'lim tizimini yaratish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim nazariyasining shakllanishida xorijiy olimlardan J. Raven, D. McClelland, A. Khutorskoy, I. Zimnyaya kabi tadqiqotchilar muhim ilmiy qarashlarni ilgari surgan. J. Raven kompetensiyani insonning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishiga xizmat qiluvchi bilim, ko'nikma va

shaxsiy sifatlar majmui sifatida talqin etadi. D. McClelland esa an'anaviy bilimlarni baholashdan ko'ra amaliy faoliyatda namoyon bo'ladigan kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligini asoslab bergan. Ushbu ilmiy qarashlar zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning metodologik asoslarini shakllantirishga xizmat qilgan. MDH davlatlari olimlari tomonidan ham kompetensiyaga asoslangan ta'limning mazmuni va amaliy ahamiyati keng o'rganilgan. Xususan, A. Khutorskoy ta'lim kompetensiyalarini tayanch, umumfan va maxsus kompetensiyalar sifatida tasniflab, ularni o'quv jarayoniga bosqichma-bosqich integratsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi. I. Zimnyaya esa kompetensiyaviy yondashuvni shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy elementi sifatida baholab, unda o'quvchining mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligi muhim o'rin tutishini qayd etadi. PISA xalqaro baholash dasturi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda esa o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish masalasi asosiy yo'nalish sifatida ko'riladi. OECD tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy hisobotlarda PISA topshiriqlari o'quvchilarning bilimni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini aniqlashga xizmat qilishi ta'kidlangan. Tadqiqotlarda matematik, o'qish va tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishda muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Mahalliy olimlar tomonidan ham kompetensiyaga asoslangan ta'lim va xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik masalalari yuzasidan qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Jumladan, O'zbekiston ta'lim tizimida PISA topshiriqlarini dars jarayoniga integratsiya qilish, o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, fanlararo bog'liqlikni kuchaytirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmasini oshirishi, bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini kengaytirishi qayd etilgan. Shu bilan birga, tahlil qilingan ilmiy manbalarda ayrim muammolar ham ko'rsatib o'tilgan. Xususan, o'qituvchilarning PISA topshiriqlarini tuzish va qo'llash bo'yicha metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, darsliklarda kompetensiyaga yo'naltirilgan topshiriqlar ulushining kamligi hamda baholash tizimining an'anaviy yondashuvlarga asoslanishi ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan. Shu sababli zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida PISA formatidagi topshiriqlarni ta'lim jarayoniga keng joriy etish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Tadqiqotlar metodologiyasi. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim va PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda asosan aralash (mixed methods) metodologiya qo'llanilgan bo'lib, unda sifat va miqdoriy tahlil usullari uyg'unlashtirilgan. Mazkur metodologiya o'quvchilarning funksional savodxonligi, tanqidiy fikrlashi va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonini chuqur tahlil qilish imkonini bergan. Tadqiqotlarning dastlabki bosqichida nazariy-metodologik tahlil amalga oshirilgan. Unda kompetensiyaviy yondashuv,

shaxsga yo'naltirilgan ta'lim hamda OECDning PISA baholash tizimiga oid ilmiy manbalar, maqolalar va normativ hujjatlar o'rganilgan. Ushbu bosqich orqali tadqiqotning ilmiy asoslari va konseptual modeli ishlab chiqilgan. Keyingi bosqichda pedagogik kuzatuv metodologiyasi qo'llanilgan. Dars jarayonlarida o'quvchilarning PISA formatidagi topshiriqlarni bajarishdagi faolligi, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalari va mustaqil fikrlash darajasi kuzatilgan. Kuzatuv natijalari maxsus mezonlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, tajriba-sinov metodologiyasi tadqiqotlarning asosiy qismi sifatida keng qo'llangan. Bunda o'quvchilar tajriba va nazorat guruhlariga ajratilib, tajriba guruhida kompetensiyaga asoslangan hamda PISA topshiriqlari integratsiya qilingan darslar tashkil etilgan. Nazorat guruhida esa an'anaviy ta'lim usullari davom ettirilgan. Tadqiqot yakunida har ikki guruh natijalari qiyosiy tahlil qilinib, kompetensiyaviy yondashuvning samaradorligi aniqlangan. Tadqiqotlarda so'rovnoma va suhbat metodologiyasi ham qo'llanilib, o'qituvchilar hamda o'quvchilarning PISA topshiriqlariga bo'lgan munosabati, qiziqishi va duch kelayotgan muammolari o'rganilgan. Olingan ma'lumotlar asosida metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Natijalarni qayta ishlashda statistik tahlil metodologiyasidan foydalanilgan. Foiz ko'rsatkichlari, taqqoslama diagrammalar va monitoring natijalari asosida o'quvchilarning funksional savodxonligi hamda kompetensiyalaridagi o'zgarishlar aniqlangan. Shunday qilib, mazkur mavzudagi tadqiqotlarda kompetensiyaviy, integrativ, muammoli ta'lim va tajriba-sinov metodologiyalarining uyg'un qo'llanilishi PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga samarali integratsiya qilishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qilgan.

Natija va muhokama. Tadqiqot davomida kompetensiyaga asoslangan ta'lim hamda PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarning funksional savodxonligi va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali yondashuv ekanligi aniqlandi. Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, PISA formatidagi topshiriqlar qo'llanilgan darslarda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish, muammoni hal etish va bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlangan.

Tajriba guruhidagi o'quvchilar nazorat guruhiga nisbatan topshiriqlarni bajarishda yuqori natijalarni qayd etdi. Xususan, ular:

- matn va ma'lumotlarni tahlil qilish;
- grafik va diagrammalar bilan ishlash;
- mantiqiy xulosa chiqarish;
- hayotiy vaziyatlarga mos yechim topish kabi kompetensiyalarni samaraliroq namoyon etdilar.

Dars jarayonlarida interaktiv va muammoli topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirdi hamda ularda ta'limga nisbatan qiziqishni kuchaytirdi. Ayniqsa, guruhli ishlash, munozara va loyihaviy faoliyat asosidagi

topshiriqlar kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning aksariyati PISA topshiriqlarining o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyatini ijobiy baholagan. Shu bilan birga, ayrim pedagoglar PISA formatidagi topshiriqlarni tuzish va baholash bo'yicha metodik ko'nikmalar yetarli emasligini ta'kidlagan. Bu esa o'qituvchilar uchun maxsus trening va metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi. Muhokama jarayonida kompetensiyaga asoslangan ta'limning an'anaviy ta'limdan farqli jihatlari ham tahlil qilindi. An'anaviy ta'limda asosan nazariy bilimlarni yod olish ustuvor bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuvda bilimni amaliyotda qo'llash, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalariga e'tibor qaratiladi. PISA topshiriqlari aynan shu jihatlarni rivojlantirishga xizmat qilishi bilan muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqot natijalari xalqaro tajribalar bilan hamohang ekanligi kuzatildi. OECD va boshqa xalqaro tadqiqotlarda qayd etilganidek, ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv va muammoli topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan:

- darsliklarda PISA tipidagi topshiriqlar yetarli emasligi;
- o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi bir xil emasligi;
- baholash tizimida an'anaviy usullar ustunligi;
- vaqt va resurs bilan bog'liq cheklovlar mavjudligi kuzatildi.

Shu sababli ta'lim jarayoniga kompetensiyaga asoslangan yondashuvni keng joriy etish, PISA formatidagi topshiriqlar bankini yaratish va o'qituvchilarning malakasini oshirish dolzarb vazifalardan biri sifatida e'tirof etildi.

Xulosa. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim va PISA topshiriqlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, PISA formatidagi topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning funksional savodxonligi, tanqidiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal qilish hamda bilimlarni amaliyotda qo'llash kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali natija beradi. Tajriba-sinov ishlari asosida kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan darslar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirishi, mustaqil fikrlashga undashi va ta'lim samaradorligini yaxshilashi aniqlandi. Ayniqsa, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar o'quvchilarning mantiqiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilishi kuzatildi. Shuningdek, tadqiqot davomida PISA topshiriqlarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilishda ayrim muammolar mavjudligi ham aniqlandi. Jumladan, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, darsliklarda kompetensiyaga yo'naltirilgan topshiriqlarning yetarli emasligi va baholash tizimining an'anaviy shakllarga asoslanganligi ta'lim samaradorligiga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu munosabat bilan quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- ta'lim jarayoniga PISA formatidagi topshiriqlarni tizimli ravishda joriy etish;
- o'qituvchilarning kompetensiyaviy yondashuv bo'yicha malakasini oshirish;
- darslik va metodik qo'llanmalarda amaliy hamda muammoli topshiriqlar ulushini ko'paytirish;
- o'quvchilarning funksional savodxonligini baholashning zamonaviy usullarini keng qo'llash.

Umuman olganda, kompetensiyaga asoslangan ta'limni PISA talablari bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning xalqaro baholash dasturlaridagi natijalarini yaxshilash, ularni hayotiy faoliyatga tayyorlash hamda ta'lim sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shepard, L. A. (2000). The Role of Assessment in a Learning Culture. Educational Researcher.
2. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education.
3. UNESCO (2015). Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action. Paris: UNESCO.
4. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi (2021). Umumiy o'rta ta'limni modernizatsiya qilish konsepsiyasi. Toshkent.
5. Ziyodullayev, U. (2020). Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
6. Karimov, A. (2019). PISA xalqaro baholash dasturi va uning ta'lim tizimidagi o'rni. Toshkent davlat pedagogika universiteti nashri.
7. OECD (2016). Global competency for an inclusive world. Paris: OECD Publishing.
8. Shukurov, Amon, and Ma'mura Musurmonova. "Propagation of skew-symmetric nonstationary waves in an elastic spherical layer." AIP Conference Proceedings. Vol. 3004. No. 1. AIP Publishing LLC, 2024. <https://pubs.aip.org/aip/acp/article-abstract/3004/1/040009/3270453/Propagation-of-skew-symmetric-nonstationary-waves>
9. Мусурмонова, Маъмура, and Наргиза Шоимова. "МЕТОДОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МОДЕЛИРОВАНИИ." Asian journal of scientific research and innovations 1.1 (2026): 100-105. <https://asiansciencejournal.org/index.php/AJSRI/article/view/25>
10. Musurmonova, Mamura, and Ma'mura Musurmonova. "Methodology for Modeling Non-stationary Transverse Wave Processes in Simply Connected AND Doubly Connected Poroelastic Domains with A Spherical Obstacle." Advanced Economics and Pedagogical Technologies 2.6: 684-691.

<https://www.neliti.com/publications/669202/methodology-for-modeling-non-stationary-transverse-wave-processes-in-simply-conn>